

Проф. др Лиана Штефан
Западни Универзитет
Темишвар - Румунија

ПРЕВОЂЕЊЕ КАО НЕОПХОДНОСТ

Резиме: У раду ауторка истиче значај превођења из једног у други језик, из једне у другу културу, наглашавајући комплексност и тежкоће, али га третира као „стваралаштво“, значајно за савремено друштво, у сталним разменама.

Кључне речи: превођење, специфични термини, заједничких концепти, текстуална еквиваленција размене.

Превођење не представља никада дефинитивни, ексхаустивни или савршен текст. Значајно је за оног који преводи да превазиђе неподударност између језика и култура.

О проблему преводивости текстова почело је да се расправља тек у XIX веку. Развој теорија о природи језика и говора, као и оних о комуникацији, отворио је нове перспективе за анализу могућности и немогућности стварања концепта у неком другом језику, различитог од оног у коме су ови првобитно стварани. Тако се дошло до констатације да ментална перцепција и организација стварности, раличита од једне до друге културе, објашњава присуство појединих *лексичких недостатака* које могу да претварају превођење у један доста тежак процес.

Да би се реализовао један разумљив преведен текст, преводилац треба да буде свестан постојања ових недостатака, које можемо објаснити чињеницом да сваки језик условљава перцепцију и тумачење стварности свом говорнику. Треба да прихватамо постојање извесног броја специфичних термина за сваку језичку заједницу, неких *заједничких концепта* за две или више лингвистичке заједнице, са различитим конотацијама за сваку од њих и, на крају, чињеницу да свака лингвистичка заједница различито организује стварност у складу са својим лингвистичким кодовима.

Чак ако сви фактори утичу да превођење буде теже, не можемо говорити о тоталној *непреводивости*. Чак ако прихватамо постојање инкопабилности између језика, концепт преводивости се не одбија. Прихваћене су и прихватају се и даље варијанте, алтернативе процеса декодифицирања – рекодифицирања текста.

Истакнуто је тако да фундаменталне разлике у начинима мишљења појединаца намећу релативно уска ограничења, да је један афрички језик, на пример неподударан са једним евриским језиком са тачке гледишта заједничких приступа у упоредним литерарним студијама. Али неки од најзначајнијих лингвиста XX века прихватају идеју *универзалности* говора и тврде да, у принципу, све што се може изразити у једном језику може да се изрази и у било ком другом. Нида је, на пример, убеђен да је могуће преводити сваки текст, јер то што нас спаја је значајније него што нас раздваја, да су бројније заједничке специфичне црте природе него разлике (1964).

Catforf (1965) предложио је једну методу за евалуацију преводивости текстова имајући у виду њихову способност да буду транспоноване у језику ка коме се тежи.

Имао је у виду лингвистичке факторе, а и оне екстралингвистичке и представљао је апсолутна ограничења преводивости на две осовине:

1. превођење између комуникационих канала је немогуће (усмени облик једног текста не може да буде транспонован као писани текст, на пример);

2. превођење између оног што он назива „средњи ниво“ (фонетика и писање) и граматичких и лексичких нивоа је немогуће (фонетика изворног језика не може да се преводи у тексту на коме се преводи са граматичке тачке гледишта итд.).

Упркос ове ситуације, према истом аутору, да би се реализовала текстуална еквиваленција, елементи изворног текста и они из језика на коме се преводи треба да постоје неколико значајних заједничких црта. Пракса противречи ипак Catfordove речи јер један преводац може да транспонује усмени текст у писмени. Што се тиче фонетских карактеристика изворног текста (као рима, на пример), могу да се компензују са појединим синтаксичким елементима (појединим облицима итерације) да би се тако „преводио“ ритам текста.

Многобројни истраживачи говоре, имплицитно или експлицитно, о постојању једне *лингвистичке непреводивости* и једне културне непреводивости. То значи да се може правити разлика између тешкоћа у превођењу које имају корене у великој разлици између изворног језика и језика на коме се преводи и оних који настају из разлика између изворне културе и културе на којој се преводи.

Лингвистичка непреводивост своди се на немогућност да се нађе одговарајући еквивалент у језику на коме се преводи и објашњење за то налазимо у разликама између овог и језика са ког се преводи (упореди Catford, 1965:98).

Реч је о амбигуитету, играма речи, изрекама итд. Наводимо један пример преведен са енглеског на румунски у коме је решење објашњено у фусноти:

„Мали Јон *родио се са сребрном кашиком у устима*, - уствари његова су уста била мало велика, али лепа.“ (Galsworthy, III том, 1972:8).

Преводилац је радије хтео да објасни енглеску изреку („која отприлике значи *родио се у срећном зодијаку*“) него да га замени еквивалентом у румунском језику, сачувавши тиме игру речи.

Културна непреводивост настаје онда када је ситуациони елемент, значајан као функционални у тексту са ког се преводи, потпуно одсутан у култури језика на коме се преводи. Тако су, на пример имена неких институција, публикација, одевни предмети, јела или апстрактни концепти, између осталих. Биће тешко за сваког преводиоца, чак и немогуће да транспонује у други језик румунске речи као нпр. *Sânziene* (празник који се слави 24. јуна, по грегоријанском календару што одговара *Ивандану*, у српској култури, нпр. – објашњење припада преводиоцу), *Plai cu boi* (публикација песника Мирче Динескуа ;игра речима настале од назива публикације *Play boy*, али са другом, ипак конотацијом – објашњење преводица), *dor*, да не говоримо о *mici* или *sarmale*. У оваквим ситуацијама боље је да се сачува у преведеном тексту термин из румунског, а да се његов смисао објасни у једној фусноти.

На овај начин сачуван је локални колорит, а страни читалац може да разуме румунски термин уз помоћ објашњења.

Што се тиче превођења из енглеског на румунски, ствари, више пута, изгледају једноставније, јер је у нашем језику

позајмљено много термина без промене њихове ортографије. Довољно је да напоменемо специфичан речник информатике, у коме речи као *hard, soft, driver, mouse* су се наметнуле редовном употребом.

Преводиоци треба да воде рачуна о томе шта се дешава у говору, који је жива творевина, налазе решења да би комплетирали празнине у свом речнику, било позајмицама, било стварањем нових речи. Често су ова решења опасна и неприхватљива из угла једног лингвисте, а дотичне се речи ипак намећу и почињу да се употребљавају у свакодневном говору. Ево један пример: реч *provizii* постоји одавно у румунском језику, али су наши стручњаци у области књиговодства преводили француску реч *provisions* са *provizioane*, реч у честој употреби у књиговодству што значи *залихе новца*.

Постоји тежња да се стимулише процес обogaћења речника стварањем нових речи. Ради се о конкурсy *Le Mot d'Or* који се организује сваке године за студенте франкофоне из целог света и на коме учествују и они са Економског факултета и пословног администрирања Западног универзитета из Темшвара. Трећи део писмене провере тражи од учесника на конкурсy да стварају „нове речи за нове концепте“, односно да предложе и образложе реч, синтагму или, пак, израз који би у француском језику означио један одређен концепт. Можемо рећи да је машта студената без границе. Задржала сам реч *taotroc* створену да би означила „приватни систем натуралне размене која се остварује у разменама са кинеским предузећима“ или пак речи *interchat* или *achat virtuel* за куповину на основу симулираног представљања производа на интернету“.

Сматрамо да преводилац може да пронађе слична решења да би попунио лингвистичке празнине тако да читалац може да разуме поруку (идеју) преведеног текста. С обзиром на чињеницу да је комуникација постала опсесија нашег века, пожељно је да се не зауставимо и да не одустанемо пред препрекама или лингвистичним и културним оградама. Пожељнији је несавршен превод него одсуство превода. Ако се осврнемо на армију преводилаца која је створена да би докменти Европске Уније били схваћени од стране држављана нашег континента, треба да се сложимо да је непреводивост једног текста превазиђен појам.

У закључку, можемо констатовати да препрека, забрана не могу ометати превођење, не чине га немогућим, већ, пре свега, *другачије приступачним*.

Превођење не представља никада операцију са јасним резултатом; оно води рачуна о једној разлици, о недостатку који покушава да га комплетира на несавршен начин. Превод је *креација* исто као и „оригинал“.

Сматрамо да је Рада Ивековић дао најбољи опис комплексности и тешкоће превођења. Слажемо се са њим да ће њен исход бити другачији од „оригинала“, омогућивши ипак приступ поруци, или пак вишеслојним значењима који из тога произлазе, чак и ако превођење остане више пута на граници неразумљивог. Као веома јасна, неопходност превођења је јако изражена у свету глобализације, сталних размена.

Литература:

- Catford, J.K (1965), *Lingvistic Theory of Translation*, London/Oxford, Oxford University Press.
- Ивековић, Рада, *La traduction permanente in Transeuropéennes*, n°22/2002, p.121 – 145.
- Nida, E.A (1964), *Toward a Science of translating*, E.J.Brill,Leiden.
- Pedro, Raquel de (1999), *The Transability of Texts: A Historical Overview*, in *Meta* XLIV,4,1999.
- Galsworthy, J. (1972a), *Forszte Saga*, vol III, traducere de Henriette Yvonne Stahl, Editura cartea Românească, București.
- Moise, Judith (2006), *Traducere si lexicul fără echivalent*. Român – englez, Editura Universității de Vest, Timișoara.

Rezumat: Autoarea accentuează importanța traducerii dintr-o limbă în alta, dintr-o cultură în alta, accentuând complexitatea și dificultățile traducerii, tratând-o drept creație, la fel ca și „originalul”, importanța pentru societatea contemporană, a circulației rapide și a schimburilor permanente.

Cuvinte cheie: traducerea, termeni specifici, concepte comune, echivalența textuală schimburi permanente.

Liana Stefan, PhD
University de West
Timisoara, Romania

Translation as a Necessity

Abstract: The author of the paper points to the importance of translation from one language into another, from one culture to another, emphasizing the complexities and difficulties, but treating it as “creativity” significant for contemporary society in constant exchanges.

Key words: translation, specific terminology, common concepts, textual equivalency, exchange.

